

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

Тема: «Соціальний захист населення в Україні: стан та
перспективи розвитку»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, групи ФМУП-22-1

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,

освітня програма Управління публічними фінансами

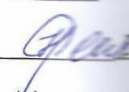
 Безпалько Тетяни Володимирівни
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми

 Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів
протокол від «15» 01 2024 № 9

Завідувач кафедри Завиденко Надія Миколаївна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 8 01.02.2024 м.ф.т.
 (дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту
м.ф.т.

(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту Годаль 07.02.2024 м.ф.т.

Голова комісії: м.ф.т. (оцінка) м.ф.т. (дата) П. П. Бондарук (підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: м.ф.т. (підпис) П. П. Давиденко (ініціали, прізвище)

м.ф.т. (підпис) О. Д. Тордей (ініціали, прізвище)

м.ф.т. (підпис) Т. О. Скрипник (ініціали, прізвище)

Секретар: м.ф.т. В. Ю. Шепиленко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		Голова Ек Д.Т. Богданук <i>ТМБ</i>
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		✓
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	20		Члени комісії: Н.М. Давиденко <i>Фед.</i> О.В. Тордєй Т.О. Скрипник
5. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	8		Секретар В.Ю. Меньшиков <i>Менш</i>
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	43		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5 (відмінно)	07.02.2024	<i>ТМБ</i> <i>Фед.</i> <i>Менш</i>

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	B	
50-59	E	3 (задовільно)
35-49	EX	2 (незадовільно)

Факультет/ІНІ Факультет фінансів та цифрових технологій
 Кафедра Публічних фінансів
 Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування
 Освітня програма Управління публічними фінансами

Затверджую
 Завідувач кафедри
Тетяна КОЛЯДА
 «22» 12 2022

**Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)
 здобувачу вищої освіти**

Безпалько Тетяна Володимирівна

1. Тема кваліфікаційної роботи (проекту) «Соціальний захист населення в Україні: стан та перспективи розвитку»

Затверджена наказом ректора від «15» 11 2022 № 1207

2. Строк здачі закінченої роботи 17.11.2023р.

3. Мета роботи: проаналізувати сучасний стан системи соціального захисту населення в Україні, її структуру, основні складові та функції.

Об'єкт дослідження: є суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення соціального захисту населення.

Предмет дослідження: правові засади соціального захисту населення в Україні.

4. Вихідні дані до роботи: наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, Закони України, Укази Президента України, Постанови Міністерства Соціальної політики України, інтернет-ресурси, аналітичні, статистичні дані.

5. Перелік графічного матеріалу 7 рис., 3 таблиці.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

- 1.1. Сутність соціального захисту населення
- 1.2. Соціальна політика як знаряддя реалізації системи соціального захисту
- 1.3 Соціальний захист населення у зарубіжних країнах

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОГО СТАНУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

- 2.1 Основні проблеми соціального захисту населення в Україні та світі
- 2.2. Особливості соціального захисту сьогодення в Україні

РОЗДІЛ 3. ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

ВИСНОВКИ

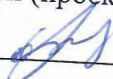
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

7. Календарний план виконання роботи

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1.	Затвердження теми	15.11.2022	— ч —
2.	Узгодження плану завд.	22.12.2022 - 15.01.2023	— ч —
3.	Надання 1-го розділу	до 30.04.2023	— ч —
4.	Надання 2-го розділу	до 05.09.2023	— ч —
5.	Надання 3-го розділу	до 20.10.2023	— ч —
6.	Захист роботи	07.02 - 08.02.2024	07.02.2024

8. Дата видачі завдання «12» 12 2022

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Гордей О. Д.10. Гарант освітньо- професійної програми Гордей О. Д.11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти
 Безпалько Т.В.

АНОТАЦІЯ

«Соціальний захист населення в Україні: стан та перспективи розвитку»

Методом даної дипломної роботи є розкриття складних аспектів соціального захисту населення в Україні та надання висновків та рекомендацій, спрямованих на подальше вдосконалення цієї системи з планового забезпечення більшої соціальної справедливості та підвищення якості життя громадян.

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення соціального захисту населення.

Предмет дослідження: правові засади соціального захисту населення в Україні.

У статті проаналізовано умови функціонування діючої системи соціального захисту населення України. Розглянуто теоретичні основи щодо форм та джерел фінансування і фінансового забезпечення системи соціального захисту. Досліджено особливості фінансування соціальних трансфертів через основні форми соціального захисту – соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальну допомогу. Визначено слабкі місця та шляхи удосконалення вітчизняної системи соціального захисту. Запропоновано підходи до розв'язання проблем фінансування в сфері соціального захисту населення.

Кваліфікаційна робота містить 52 сторінки, 2 таблиць, 3 рисунків, список використаних джерел 33 найменувань, 4 додатків.

Ключові слова: соціальний захист населення, соціальна захищеність, соціальна політика, система соціального захисту, соціальні ризики, глобалізація.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2023 р.

Рік захисту роботи 2024 р.

ABSTRACT

"Social protection of the population in Ukraine: state and prospects for development"

The method of this thesis is to reveal the complex aspects of social protection of the population in Ukraine and to provide conclusions and recommendations aimed at further improving this system for the planned provision of greater social justice and improving the quality of life of citizens.

Object of research: social relations that arise in the process of social protection of the population.

The subject of the study: the legal basis of social protection of the population in Ukraine.

The article analyzes the conditions of functioning of the current system of social protection of the population of Ukraine. The theoretical foundations of the forms and sources of financing and financial support of the social protection system are considered. The peculiarities of financing social transfers through the main forms of social protection - social security, social insurance and social assistance - have been studied. The weak points and ways to improve the national social protection system have been identified. Approaches to solving financing problems in the field of social protection of the population are proposed.

The qualification paper consists of 63 pages, 3 tables, 17 figures, a reference list containing 55 sources, and 6 appendices.

Keywords: state financial control, system of state financial control, effectiveness of state financial control, directions for improving state financial control.

Year of completion of the qualification paper: 2023.

Year of defense of the paper: 2024.

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ	11
1.1. Сутність соціального захисту населення	11
1.2. Соціальна політика як знаряддя реалізації системи соціального захисту	17
1.3 Соціальний захист населення у зарубіжних країнах	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОГО СТАНУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	30
2.1 Основні проблеми соціального захисту населення в Україні та світі	30
2.2. Особливості соціального захисту сьогодення в Україні	37
РОЗДІЛ 3. ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	46
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Соціальний захист населення в Україні є важливою складовою соціальної політики, спрямованою на покращення якості життя громадян та забезпечення їхньої соціальної безпеки. Держава регулює цю систему та розробляє закони та програми для забезпечення рівних можливостей та захисту прав усіх громадян, незалежно від їх соціального статусу, віку чи інших критеріїв.

В Україні є різноманітні соціальні програми, призначені для підтримки різних категорій населення. Наприклад, це може бути допомога по безробіттю, соціальні виплати для малозабезпечених сімей, пенсійна система для утримання осіб похилого віку, пільги для інвалідів, медичне страхування та інші види соціальних пільг.

Система соціального захисту населення в Україні розвивається та модернізується для того, щоб забезпечити більш ефективну та всеосяжну підтримку громадян. Протести, проблеми і виклики, зокрема, недостатня фінансова база, нерівність у доступі до соціальних послуг та несистемність деяких програм. Досконалення соціального захисту населення є завданням для підвищення якості життя українських громадян.

Дослідження соціального захисту населення в Україні привернуло увагу багатьох вчених, як вітчизняних, так і зарубіжних, серед яких : І. М. Михайловська, О. В. Неліпович, В. А. Скуратівський, Н. П. Борецька, А. О. Чечель, П. К. Ситник, Т. І. Косова, О. В. Палій, В. І. Москаленко, Майкл Мессінгер, Ева Гілл, Майкл Харріс, Петер Долан.

У дипломній роботі докладаю спробу дослідити та проаналізувати сучасний стан системи соціального захисту населення в Україні, її структуру, основні складові та функції. Також розглянемо основні виклики, з якими ця система стикається, і шляхи їх подолання. Дослідження включає в себе аналіз законодавчої бази, практики реалізації соціальних програм, а також оцінку впливу системи соціального захисту на життя і добробут населення.

Методом даної дипломної роботи є розкриття складних аспектів соціального захисту населення в Україні та надання висновків та рекомендацій, спрямованих на подальше вдосконалення цієї системи з планового забезпечення більшої соціальної справедливості та підвищення якості життя громадян.

Об'єкт дослідження: суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення соціального захисту населення.

Предмет дослідження: правові засади соціального захисту населення в Україні.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сутність соціального захисту населення

Соціальний захист визначається різними вченими в залежності від їхнього підходу, фахової спеціалізації та теоретичного каркасу, якими вони користуються. Вперше він набув популярності у середині 19-го століття, коли почали розвиватися нові ідеї соціальної реформи та політики. Зокрема, французький соціолог Альфонс Леон Гюйо вживав термін "протекція" або "соціальна протекція" у своїх роботах у 1840-1850 роках [23 с.63]. Однак, багато вчених вважають, що термін "соціальний захист" став більш широко відомим завдяки французькому соціологу Жюльєну Жюльєну Лефевру (Julien Lefèvre), який використовував його у своїх працях у 1880-1890 роках.

На самому початку вживання цього терміну його значення було пов'язане з ідеєю захисту соціально вразливих верств населення від економічних та соціальних ризиків. Поступово він став об'єднувати різноманітні заходи та політики, спрямовані на покращення умов життя громадян та забезпечення їхнього благополуччя.

Також одним із перших, хто вносив вагомий внесок у розвиток соціальної політики та соціальної роботи в середині 20-го століття був Річард Титмус, британський соціолог і соціальний дослідник. В його роботі "Social Policy and Social Progress" (Соціальна політика та соціальний прогрес) [12], який активно розглядав концепцію соціального захисту.

Титмус розглядав соціальний захист як систему заходів та політик, спрямованих на полегшення соціальних проблем, бідності та нерівностей у суспільстві. Основні аспекти його погляду на соціальний захист включають:

1) Розподіл Ресурсів:

Титмус вірив у необхідність справедливого розподілу ресурсів у суспільстві. Він підкреслював роль держави у забезпеченні соціальної

справедливості та впровадженні соціальних програм для покращення рівня життя та захисту найбільш вразливих верств населення[8 с.129].

2) Захист Груп Захисту:

Титмус обговорював необхідність захисту груп, які опиняються в нерівних умовах чи стикаються з соціальною відчуженістю[32 с.603]. Він підкреслював важливість заходів, спрямованих на полегшення бідності та соціального виключення.

3) Партнерство Між Державою та Громадянами [17]:

Титмус підтримував ідею партнерства між державою та громадянами у справі соціального захисту. Він вважав, що активна участь громадян у прийнятті рішень та реалізації соціальних програм сприяє більш ефективній та справедливій політиці.

4) Спрямованість на Профілактику:

Титмус підкреслював важливість запобігання соціальним проблемам через розробку ефективних соціальних політик та програм. [19 с.89] Він вважав, що соціальний захист повинен включати профілактичні заходи для попередження виникнення проблем, а не тільки реагувати на них.

5) Гуманітарний Підхід:

В підході Титмуса соціальний захист має бути гуманітарним, спрямованим на захист людської гідності та прав людини. Він підкреслював важливість етичних і гуманітарних аспектів у соціальній політиці.

Річард Титмус активно виступав за соціальну справедливість та розуміння соціального захисту як засобу забезпечення гідного життя для всіх громадян.

Теодор Адорно та Макс Горкгаймер були членами Франкфуртської школи, представниками критичної теорії та соціології [30 с.158]. У своїй спільній роботі "Діалектика Просвітництва" ("Dialectic of Enlightenment"), яка була написана в 1944-1947 роках, вони розглядали соціальні проблеми і заходи соціального захисту у контексті суспільного розвитку та історії.

За основні ідеї в цій роботі можна виділити:

1) Критика Раціоналізації та Технологізації:

Адорно та Горкгаймер висловлювали занепокоєння щодо того, як раціональність та технологізація, які повинні були принести прогрес та благополуччя, призводять до втрати гуманізму та атрофії соціального духу. Спосіб, яким суспільство розвивалося, ставив під загрозу гідність та індивідуальність людини.

2) Ілюзії до Соціального Захисту:

Вони не прямо розглядали поняття "соціальний захист," але аналізували соціальні структури та механізми, які регулюють взаємодію людей у суспільстві [21 с. 96]. В їхньому сприйнятті, сучасні форми соціального організму не завжди захищають індивіда, а навпаки, можуть ставити його в положення залежності і контролю.

3) Культурна Продукція та Культурна Промисловість:

Адорно та Горкгаймер висловлювали обурення щодо культурної промисловості та її впливу на суспільство. Вони вважали, що культурні продукти стають виробами масового споживання та використовуються для маніпуляції мас.

4) Соціальна Алієнація та Загроза Індивідуальності:

Вони розглядали, як сучасні суспільні умови підпорядковують індивіда колективним структурам [3 с. 36]. Замість соціального захисту, вони бачили загрозу індивідуальності та свободи.

Хоча вони не використовували термін "соціальний захист" як такий, їхні аналітичні дослідження вказували на проблеми та аспекти сучасного суспільства, які можна було б розглядати у контексті соціального захисту.

Еміль Дюркгейм, французький соціолог, вважав, що соціальний захист є важливим механізмом для забезпечення соціальної стабільності, і його погляди були впливовими в розвитку соціології та соціальної теорії [9 с.57]. Його думки ґрунтуються на ідеях функціоналізму, теорії, яка вважає суспільство

системою взаємозалежних частин, що виконують певні функції для забезпечення його стабільності та розвитку.

Основні аргументи Еміля Дюркгейма стосовно ролі соціального захисту в забезпеченні соціальної стабільності наведені в таблиці 1.1:

Таблиця 1.1

Основні аргументи Еміля Дюркгейма стосовно ролі соціального захисту

Стадія	
Інтеграція та Солідарність	Соціальний захист сприяє інтеграції суспільства та формуванню соціальної солідарності. Через соціальний захист, люди відчують, що їхні потреби та інтереси захищені, що сприяє взаєморозумінню та співпраці між різними групами та верствами суспільства
Профілактика Аномії	В суспільстві існує стан, який він називав "аномією" — втрата соціальної структури та відчуття безпорадності. Він вбачав соціальний захист як засіб запобігання аномії, оскільки він може забезпечувати структуру і порядок у суспільстві через регулювання відносин між індивідами та групами
Зменшення Суїцидальності	Провів дослідження, де з'ясував, що рівень суїцидальності пов'язаний із ступенем інтеграції та соціальною солідарністю. Висока суїцидальність, на його думку, може бути результатом відчуття відчуження та відсутності соціального захисту
Збереження Соціального Порядку	Соціальний захист, на думку Дюркгейма, сприяє збереженню соціального порядку, оскільки він визначає ролі та відносини між індивідами, регулює конфлікти та забезпечує функціонування суспільства в цілому

Джерело: складено автором за даними [2; 19].

Таким чином, для Дюркгейма соціальний захист виступав не тільки як засіб захисту індивідів, але й як важливий фактор для забезпечення інтеграції та стабільності суспільства. Захист соціальних інтересів та гармонійна взаємодія між різними частинами суспільства, на його думку, були ключовими для запобігання соціальним конфліктам та забезпечення тривалого соціального порядку.

Історія розвитку соціального захисту в Україні є складною та багатошаровою. Цей процес визначався історичними обставинами, змінами політичного устрою, економічними викликами та соціокультурним

контекстом. Нижче подано деякі ключові моменти та вчені, які вивчали питання соціального захисту в Україні.

1) Період До 1917 року:

Період до 1917 року в історії України включає в себе різні історичні етапи та урядові утворення, такі як гетьманщина, козацька доба та австро-угорська або польська влада в західних областях[33 с. 136]. У цей час соціальний захист населення формувався на основі соціально-економічних та політичних реалій того часу.

Організація Общини: Гетьмани впроваджували систему общин, де спільнота забезпечувала соціальний захист. Общини взаємодіяли для вирішення соціальних потреб, допомагали у випадках хвороби чи нещасного випадку.

Гетьманські Укази: Гетьмани видавали укази, які стосувалися соціального захисту. Наприклад, в Указі Гетьмана Петра Дорошенка 1710 року закріплювалася допомога вдовам та сиротам, передбачалася матеріальна підтримка для важкохворих [5 с. 36].

Запорозька Січ: Запорозька Січ визначалася високим ступенем взаємодопомоги та взаєморозуміння серед козаків. Соціальний захист включав матеріальну підтримку, розподіл землі та обов'язковість служби захисту спільних інтересів.

Військові Заповіти: Козацькі гетьмани видавали "заповіти" — документи, які містили правила життя та взаємодії в суспільстві, включаючи аспекти соціального захисту.

Система Корпоративних Прав: У західних областях, які належали Австро-Угорщині чи Польщі, існувала система корпоративних прав для різних верств населення. Ця система передбачала обов'язковість соціальної підтримки та допомоги для членів корпорацій та гільдій.

Благодійні Організації: Українське населення часто формувало благодійні організації та братства, які забезпечували допомогу хворим, вдовам, сиротам та іншим уразливим групам [15 с. 236].

Період до 1917 року в Україні характеризувався децентралізованою системою соціального захисту, де велику роль відігравала громада та община. Соціальний захист базувався на традиціях, звичаях та релігійних цінностях, відображаючи особливості кожного періоду і владарюючої сили в конкретний час [31 с. 89]..

2) Міжвоєнний Період та Радянська Доба:

Міжвоєнний період та радянська доба в Україні визначалися значними змінами в соціальній та політичній сферах, що вплинули на систему соціального захисту населення.

У період радянської влади була впроваджена централізована система соціального захисту, заснована на принципах комунізму. Держава взяла на себе відповідальність за забезпечення основних соціальних потреб громадян.

Велика увага приділялася розвитку безкоштовної освіти та медичної допомоги. Це дозволило забезпечити широкий доступ до освіти та забезпечення базового рівня охорони здоров'я для всього населення.

Держава гарантувала громадянам безкоштовне житло. Спеціальні житлові фонди забезпечували населенням комфортабельні житлові умови.

Була введена пенсійна система, яка надавала пенсії працездатним та непрацездатним громадянам. Пенсії виплачувалися в залежності від трудового стажу та здоров'я.

Запроваджувалися різні соціальні виплати та підтримка для сімей з дітьми, що сприяло розвитку сімей та вихованню наступного покоління.

Однак, важливо враховувати, що ці соціальні заходи часто супроводжувалися політичними репресіями та обмеженнями громадянських свобод у радянському суспільстві.

3) Сучасний період:

В період незалежності в Україні, економіст Юрій Гаврилук та соціолог Галина Лапіна досліджували вплив економічних та політичних реформ на соціальний захист. Вони звертали увагу на виклики ринкової економіки та розробляли пропозиції щодо оптимізації соціальних програм [14 с. 15].

Сучасні вчені, такі як Ігор Яковлев та Олександр Шанцев, аналізують ефективність соціальних заходів в умовах сучасної України. Вони досліджують проблеми бідності, соціальної нерівності та ефективності соціальних програм, аналізуючи як історичні перспективи, так і сучасні реалії, щоб розкрити глибину викликів та потенціалу для подальшого розвитку [29 с. 165].

При дослідженні сучасних тенденцій, таких як демографічні зміни та пенсійна реформа, вчені зосереджуються на пошуку більш ефективних моделей соціального захисту. Спеціалісти, такі як Наталія Єльченко, досліджують взаємозв'язок економічного розвитку та соціального благополуччя.

1.2. Соціальна політика як знаряддя реалізації системи соціального захисту

Роль соціальної політики в системі соціального захисту надійно важлива, оскільки вона виробляє стратегії, програми та механізми, спрямовані на забезпечення соціальної справедливості, підтримку вразливих верств населення та забезпечення загального благополуччя.

У сучасному суспільстві термін "соціальна політика" широко використовується серед різних соціальних груп, від науковців до звичайних громадян. Як вітчизняні, так і іноземні вчені намагалися застосувати це поняття. Х. А. Волгін розуміє соціальну політику як систему заходів, спрямованих на підвищення рівня життя населення і взаємодії соціальних груп [19 с. 165].

Соціальна політика демократичної держави спрямована на вдосконалення соціального становища не лише окремих верств чи груп, але й народу в цілому.

Різні вчені мають різні погляди на поняття "соціальна політика".

І. Лаврененко розглядає її як управлінську діяльність у соціальній сфері, спрямовану на забезпечення життя та відтворення нових поколінь[9]. Ракітські базують концепцію соціальної політики на класовому підході і співвідношенні соціальних сил у суспільстві [26].

А. Н. Аверін розглядає соціальну політику як діяльність, спрямовану на вирішення соціальних проблем, розвиток соціальної сфери та створення умов для гідного життя [39]. Держава, громадянське суспільство і приватні корпорації виступають суб'єктами соціальної політики, забезпечуючи соціальний захист і підтримку.

Соціальна політика держави створена як ключовий соціальний механізм перетворення суспільства, включаючи загальнодержавний і регіональний рівні, громадянське суспільство та приватний сектор. Вирішення проблем соціального захисту є обов'язком держави і охоплює систему принципів, методів і законодавчих гарантій, спрямованих на задоволення потреб населення та забезпечення його життя [26 с.47]. Система соціального захисту включає соціальне забезпечення, соціальне страхування та соціальну допомогу, спрямовані на допомогу у випадку соціальних ризиків, таких як хвороба, інвалідність, безробіття та інші.

Соціальна політика представляє собою діяльність держави із забезпечення створення та регулювання умов життя суспільства з покращення добробуту громадян, вирішення проблем, що виникають у результаті функціонування ринкових процесів, а також забезпечення соціальної справедливості та стабільності в країні [16 с.200]. Це включає систему правових, організаційних і регулятивно-контрольних заходів, спрямованих на підвищення соціальних цілей із завданнями економічного зростання.

Об'єктами соціальної політики є соціальні відносини та процеси життєдіяльності суспільства, які впливають на формування соціальної безпеки і задоволення соціальних потреб людини. Державне регулювання

соціальних процесів впливу органів влади на розвиток соціальних відносин, умов життя та праці населення країни.

Спрямована соціальна політика включає регулювання соціальних відносин, вирішення проблем безробіття та забезпечення ефективної зайнятості, розподіл доходів населення, створення стимулів до високопродуктивної праці, розвиток соціального захисту, розвиток елементів соціальної інфраструктури та захист навколишнього середовища[3].

Системотворчий характер соціальної політики проявляється в її ролі в життєздатності, стабілізації та розвитку суспільства, а також у консолідації суспільства [7 с. 165]. Метою соціальної політики в перехідний період є наповнення соціальним змістом, розвиток демократії, забезпечення прав і свобод громадян, формування громадянського суспільства, забезпечення гідних умов життя та праці, стимулювання трудової та підприємницької діяльності та забезпечення відтворення населення та гармонізація відносин між абсолютно соціальними групами.

Управління соціальним розвитком на різних рівнях територіальної організації передбачає проведення комплексу заходів для виявлення та вирішення існуючих соціальних проблем. Це включає в себе розробку та реалізацію соціальної політики [41 с. 29]. На національному рівні соціальна політика є ключовим напрямком внутрішньої політики держави, спрямованим на відтворення соціальних ресурсів і забезпечення стабільності та динамічного розвитку соціальної системи.

Основною пенсійною політикою є регулювання відносин між іншими соціальними суб'єктами, спільнотами та групами, а також рішення протиріч між інтересами різних суб'єктів і між поточними та перспективними інтересами суспільства[36]. Реалізація соціальної політики здійснюється через соціальні заходи та програми, які здійснюються на рівнях держави, регіонів, та місцевих органів управління, а також приватними корпораціями та громадськими організаціями.

Концепція соціальної політики розглядається в контексті теорії «соціальної держави», що є ключовим інститутом визначення та реалізації політики. Важливо відзначити, що соціальна діяльність держави має вікові коріння, а виникнення поняття «соціальна держава» та «держава загального благоденства» стали лише пізніше [40]. Історично значущі законодавчі акти Великобританії служать прикладом такої соціальної діяльності, включаючи різні закони, спрямовані на регулювання робочого часу, освіти, охорони здоров'я та ін.

Введенням кейнсіанства на початку 30-х років XX століття почалося теоретичне і практичне обґрунтування ідеї, що держава має взяти на себе відповідальність за благополуччя громадян. Основні принципи сучасної соціальної держави такі виділяються через систему соціальних послуг, як державні стипендії для студентів, медичну допомогу безкоштовно для хворих, пенсії, особлива турбота про інвалідів та дітей, регулювання робочого часу та розмір оплати праці.

Вибір соціальної моделі є ключовим завданням для суспільства на певному етапі його історичного розвитку. Теорія і практика соціальної держави, пов'язана з визнанням соціальних та економічних прав громадян, що є "другим поколінням" прав, поруч із громадянськими та політичними правами.

У XIX-XX століть двома основними напрямками були лібералізм і марксизм, з ідеями лібералізму, що базувалися на індивідуальній свободі та суспільно-політичному принципі «від людини до держави», та ідеями марксизму, що підтримували індивідуальну рівність (насамперед майнову) та принцип «від». держави до людини".

Після Другої світової війни в багатьох країнах Європи відбулися глибокі соціальні перетворення, зумовлені розгромом фашизму, демократизацією політичного та економічного життя, деколонізацією та прагненням гарантувати правовий і соціальний захист громадян [16 с. 129]. Соціальна політика "соціальної держави" спрямована на створення умов для

стабільності, забезпечення балансу інтересів, а також ефективної системи соціального захисту для найуразливіших верств населення.

З основних концептуальних принципів соціально орієнтованої політики є теорія соціальної ринкової економіки, яка була вперше сформульована німецькими економістами, зокрема А.А. Мюллер-Армак, після Другої світової війни [21]. Ця теорія виникла на основі початкової німецької школи, представленої Французькими економістами в 30-і роки XX століття.

Вони підкреслювали важливість поняття "порядок", яке визначало ступінь присутності ринкового механізму в економічних системах. Теорія соціальної ринкової економіки отримала визнання в інших європейських країнах і стала важливою в глобальній економічній науці.

Поява цієї теорії була пов'язана з новим етапом розвитку капіталізму, що настав після подолання світової економічної кризи на початку 30-х років XX століття.

Модель соціальної політики Української держави передбачає поєднати елементи лібералізму та соціальної орієнтації. Лібералізм надає можливість самореалізації економічних суб'єктів у прояві наявних фінансових ресурсів у державі, тоді як соціальна орієнтація забезпечує створення раціональної системи соціального захисту населення [36 с.114].

В умовах соціально-ринкової трансформації важливо, щоб держава виступала як соціальний амортизатор для усунення наслідків економічних змін і одночасно реалізувала активну соціальну політику, що відповідає новим ринковим вимогам.

Соціальні амортизатори є механізмами соціального захисту, спрямованими на нейтралізацію дестабілізуючих наслідків ринкової економіки, пом'якшення соціальної напруги та забезпечення м'якої адаптації суспільних структур [31]. Роль цих амортизаторів посилюється на етапах системної, соціально-економічної трансформації, структурної перебудови, виходу на новий етап економічного розвитку та переходу до нового рівня цивілізації.

Сучасні параметри реалізації соціальної політики держави включають політику зайнятості і соціально-трудових відносин, політику доходів, політику відтворення населення, політику розвитку соціальної сфери та регіональну соціальну політику [21 с. 112].

Узагальнюючи, соціальна політика – це система управлінських рішень і дій, яка формується в суспільстві на певному історичному етапі розвитку та реалізується через соціальні програми та практику. Суб'єктами соціальної політики можуть бути держава, громадянське суспільство та приватні корпорації, які розглядають соціальний захист та підтримку в різних сферах суспільного життя [46]. Для підтримки ефективної соціальної політики необхідно застосовувати соціальні орієнтири та інтереси населення, враховуючи ресурси регіонів та конкретні умови населення.

У висновках можна відзначити, що соціальна політика виступає як ключовий інструмент реалізації системи соціального захисту, забезпечуючи необхідний баланс між індивідуальними потребами та колективними інтересами суспільства. Це роль у створенні стабільного та справедливого соціального середовища для всіх громадян, де кожен має можливість розвиватися та вести гідне життя.

1.3 Соціальний захист населення у зарубіжних країнах

Соціальний захист населення у зарубіжних країнах – це система державних та приватних програм і послуг, спрямованих на забезпечення основних потреб громадян у сферах, таких як охорона здоров'я, освіта, праця, медичне страхування, пенсії, житло та соціальні послуги. Деталі цих систем можуть суттєво відрізнятися в різних країнах, але вони спрямовані на гарантування гідних умов життя та соціальної справедливості.

У багатьох країнах Європи соціальний захист визначається високим рівнем соціальних виплат та гарантій. Системи медичного страхування та пенсійні фонди є стабільними та добре фінансовані. Наприклад, у Швеції та

Данії широко застосовується принцип універсального доступу до медичних послуг та гідного рівня пенсій для всіх громадян.

У їх соціальних системах успішно поєднують державне соціальне забезпечення та соціальне страхування, створюючи умови для того, щоб економіка великою мірою сприяла задоволенню потреб громадян. Ці системи відрізняються виключно високою часткою ВВП, що розподіляється через державний бюджет (понад 50%), накопиченню значних фінансових ресурсів в руках держави, встановленим принципам рівності та солідарності в соціальній політиці, проведенню активної профілактики та заходам щодо зайнятості, жорсткому регулюванню доходів та високим. рівнем соціального захисту населення, фінансованого переважно з державних коштів[15 с.99]. В цих країнах соціальна політика тісно пов'язана з державним регулюванням економіки, яке виражає чітку соціальну спрямованість, створивши соціальну політику основною метою економічної діяльності держави.

Європейські країни славляться своєю системою охорони здоров'я, яка базується на принципах універсального доступу та вищого стандарту медичних послуг. Багато країн мають систему загального медичного страхування, що дозволяє громадянам отримувати якісні медичні послуги без значних фінансових витрат, а також вкладають значні зусилля у розвиток стабільної пенсійної систем [31 с.223]. У багатьох із них існують державні пенсійні програми, що гарантують оплату працездатним громадянам після завершення робочого віку. Більше того, в окремих країнах існують додаткові пенсійні фонди, які дозволяють громадянам забезпечити собі додатковий рівень фінансової стабільності.

Що ж стосується освіти, то вона безкоштовна або за доступною ціною, та є однією з визначальних рис європейських систем соціального захисту. Це включає вищу освіту та програми фінансової допомоги для студентів, спрямовані на полегшення їхнього фінансового тягаря [9].

Загалом, стан соціального захисту у європейських країнах є прикладом високого стандарту соціальних послуг та програм, спрямованих на створення справедливого та гідного суспільства для всіх громадян.

Характеристика системи соціального захисту в різних країнах світу залежить від унікальних аспектів функціонування інститутів, що забезпечують загальний добробут, а також національних особливостей і культурних традицій. Крім того, при значних відмінностях в економічному та політичному контексті між країнами з розвинутою ринковою економікою та тими, які перебувають на етапі переходу, досвід соціальної політики за кордоном може бути корисним у формуванні ефективної моделі соціального захисту населення України [25 с.123].

Крім того, системи соціальних гарантій у країнах Європи та США були вдосконалені протягом понад 50 років. У той час як Україна наразі проходить етап пошуку та навчання на власних помилках у розробці власної моделі соціального захисту та визначені стратегії її впровадження.

У країнах, які входять до категорії розвинених, таких як Канада та США, основний акцент робиться на соціальних програмах, які спрямовані на підтримку сімей, особливо з низьким рівнем доходу. Вони також відомі за ефективність своїх медичних систем та програм зайнятості.

Для Великої Британії, Ірландії та Канади характерне регулювання соціальних процесів з боку держави, проте на рівнях, менших, ніж в універсальних моделях, що виражається в оподаткуванні та перерозподілі ВВП через державний бюджет (не більше 40%) [39 с.230]. Додатково, більшість рівних витрат на соціальне забезпечення між державою та приватним сектором, а також пасивна державна політика на ринку праці.

Введення нових елементів у систему захисту соціального захисту, які представляють собою додаткові колективні або індивідуальні форми захисту, причиною зміни попередніх стереотипів, особливо в США та Японії. Крім того, для організації національної системи соціального страхування цих країн, частина витрат на обов'язковий соціальний захист до середини 90-х

років минулого століття не перевищила 20% ВВП. Наразі їх системи соціального захисту моделям корпоративного чи індивідуального захисту більше, ніж традиційним універсальним і страховим моделям. Але слід зауважити, що наразі можна говорити лише про моделі соціального захисту, які спрямовані на розвиток колективних або індивідуальних форм, щоб доповнити, а не замінити, обов'язкові елементи [29].

Отже, сучасна ситуація показує, що соціальне страхування залишається найбільш розширеним та вагомим елементом системи соціального захисту країни світу. У Європейській економічній зоні обсяги коштів, які річно проходять через механізм соціального страхування, вдвічі перевищують призначення державного бюджету та втричі – надходження на додатковий захист. Загалом розвинені країни ефективно комбінують різноманітні економічні важелі для успішної соціальної політики, приділяючи важливе місце державній підтримці найбільш вразливих верств населення.

У Нідерландах існує п'ять видів соціальної допомоги, які фінансуються загальними податковими витратами. Ці види включають допомогу дітям, додаткову допомогу для безробітних і непрацездатних, допомогу за віком і частковою непрацездатністю, а також допомогу для безробітних і осіб, які працюють не на умовах найму. Закон про додаткову допомогу забезпечує фінансову підтримку для тих, хто має низький дохід разом із доходом чоловіка або дружини, що перевищується нижче гарантованого мінімального рівня доходу [6 с. 61]. Ця допомога зробити місток між мінімальними і гарантованими доходами залежно від статусу та сімейного положення. Максимальні розміри допомоги встановлені залежно від стану сім'ї, наприклад, для одружених вони становлять 30% мінімальної заробітної плати.

Додатковий дохід старшим громадянам, частково непрацездатним, безробітним і тим, хто працює не на умовах найму, що гарантується через дві постанови, які надають допомогу різним категоріям отримувачів [24]. Закон про державну допомогу забезпечує мінімальний дохід для громадян, які не

мають достатніх фінансових ресурсів, і враховує додаткові джерела доходу, такі як аліменти або інші соціальні послуги. Для різних категорій громадян, таких як одружені, самотні батьки і самотні люди, встановлені різні мінімальні рівні доходу, які муніципалітет може додатково підтримати. Закон про допомогу інвалідам забезпечує тільки не мінімальний дохід, але і різні заходи для підтримки, такі як спеціальний транспорт і адаптацію вдома [32].

У Данії система соціального захисту включає в себе безкоштовну медичну допомогу для громадян, щомісячні пенсії для громадян після 67 років, субсидії на житло для малозабезпечених і літніх громадян, а також допомогу для материнства та сімей. Робітники, які вийшли на пенсію, отримують додаткові пенсії, а розмір компенсації для працюючих за втрату заробітку через хворобу або травму враховує 90% втраченої заробітки протягом перших п'яти тижнів, а після цього - залежно від тривалості хвороби чи травми [31 с.36].

Фінляндія також славиться високою якістю життя за максимальними показниками, такими як охорона здоров'я, рівня життя, доходів і прав жінок, що закінчилися успішною реалізацією соціальної держави.

Існує система обов'язкового страхування, спрямована на забезпечення підтримки осіб у віці та при непрацездатності у Фінляндії. Ця система включає в себе державні програми, які надають допомогу по безробіттю, фінансову підтримку для вагітних та догляд за дітьми, а також допомогу багатодітним родинам. Крім того, вона фінансує дитячі садки та групи продовженого дня в школах, а також надає соціальну допомогу інвалідам [35].

Соціальний захист, аналогічно іншим галузям суспільної діяльності, усіма своїми правилами, нормами та стандартами. Оцінка ефективності соціального захисту недостатньою якістю, а не в деяких його аспектах. У розвинених європейських країнах, на відміну від України, соціальна робота неможлива без чітко визначених якісних показників та стандартів[13]. У Великобританії всі соціальні послуги, включаючи освіту та медицину,

законодавчо звітуються як соціальні. Тут існує ринок соціальних послуг, що об'єднує державні, приватні та громадські організації, які надають ці послуги. Такий підхід створює конкуренцію за якість та стандарти між державою та приватним сектором[39].

Держава виділяє кошти на певні послуги, а користувачі самі обирають, де їх отримують - там, де якість вища або де вони доступніші. Важливо, що в їх європейських країнах завжди точно відомо, скільки людей потребує соціальних послуг, що дозволяє правильно розрахувати необхідний фінансовий обсяг для їх надання.

Різні напрямки соціальної роботи регламентуються власними нормативами та стандартами, такими як стандарти життя дитини в приймальній родині, які включають лише умови проживання, але й права дитини на доступ до телефону, спілкування з біологічними батьками та інші аспекти, визначені Конституцією.

В європейських притулках та дитячих будинках підтримуються стандарти, які передбачають наявність кімнат для 20-30 осіб, де діти живуть, сплять та грають разом. Це сприяє їх підготовці до самостійного життя, враховуючи особисті потреби [42 с. 29]. На Заході інвалідам, зокрема тим без батьків, надається можливість вибору між проживанням у спеціальному інтернаті чи у власній квартирі з обов'язковим обслуговуванням соціальних працівників. Наприклад, у Німеччині програми адаптації інвалідів у суспільстві, які підтримуються на державному рівні.

Багато європейських країн мають чітко організовану систему соціального захисту, яка враховує потреби особистості. Наприклад, в Італії та Франції діє розвинений волонтерський рух, а Швеція славиться "шведською моделлю" соціальної роботи, яка об'єднує позитивний досвід різних країн. Соціальний захист включає підтримку при захворюваннях, народженні дитини, нещасних випадках, втраті роботи та під час старості [38 с. 156]. У Швеції гарантується економічний захист громадянам у важких ситуаціях.

Українська система соціального захисту включає два основних елементи - державну і недержавну, які діють у визначених правових рамках. Більшість соціальних допомог у країні надається за рахунок коштів Державного бюджету через субвенцію місцевим бюджетам. Ця система охоплює непрацездатне та працездатне населення [2]. Додаткові ресурси надходять від підприємств, закладів, організацій та за кордон через цільові позики та кредити для конкретних соціальних програм.

Фінансування соціальної сфери стає більш ефективним за рахунок залучення елементів страхування в систему соціального захисту населення. Україна зараз має чотири види соціального страхування: пенсійне, тимчасової втрати працездатності, на випадок безробіття та від нещасного випадку на виробництві [15] Однак для подальшого удосконалення системи фінансування соціального захисту важливо зосередити увагу на кількох напрямках.

Одним із головних джерел фінансування є бюджет, тому важливо прискорити реформування системи податків та вживати додаткові заходи для наповнення державного бюджету та бюджетів різних рівнів. У цьому контексті можна взяти до уваги досвід розвинених країн, таких як Швеція, Великобританія та Данія, де певні види податків призначені для фінансування конкретних соціальних видатків.

Також є перегляд системи пільг і компенсацій в Україні, оскільки існуюча система не завжди є ефективною і створює дефіцит фінансових ресурсів. Два можливих варіанти реформування цієї системи - заміна пільг на адресну (грошову) допомогу та часткове збереження пільг як форми державної підтримки [2 с. 156]

Крім того, можливим є затвердження урядової програми заміни системи пільг на адресну грошову допомогу, яка базується на визначених законодавством критеріях та забезпечує ефективність допомоги. Звертаємо увагу також на досвід США, де адресна допомога, така як «купони на їжу»,

забезпечує малозабезпеченим громадянам можливість отримання харчових продуктів.

У розвитку системи соціального страхування важливі переваги, такі як наближення розмірів мінімальних страхових виплат до прожиткового мінімуму, спрощення процедури сплати внесків та створення єдиної системи збору та обліку внесків на соціальне страхування.

Для забезпечення ефективності та контролю над фінансовими ресурсами важливо зменшити адміністративні видатки фондів соціального страхування та зробити систему більшою прозорою та ефективною. на основі цього, слід зосередитися на об'єднанні різних функцій фондів соціального страхування в консолідований (єдиний) страховий внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Такий внесок може сплачуватись сумою з подальшим розподілом за видами страхування, щоб забезпечити більшу ефективність системи [46 с. 58]

Соціальний захист населення у зарубіжних країнах є складною та добре структурованою системою, спрямованою на забезпечення основних потреб громадян. Це включає в себе доступ до медичних послуг, гідні умови праці, пенсійні та соціальні виплати.

Застосування різних підходів у кожній країні свідчить про те, що соціальний захист адаптується до конкретних потреб та цінностей суспільства. Ці приклади можуть слугувати вдумливим досвідом для удосконалення системи соціального захисту в Україні та інших країнах.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНОГО СТАНУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1 Основні проблеми соціального захисту населення в Україні та світі

Оскільки лише чверть населення світу має доступ до соціального захисту, доцільність його розширення набирає обертів у міжнародних дискусіях. Обговорення зосереджується на тому, як найкраще розробити соціальний захист, чи має він бути універсальним чи спрямованим на найбільш вразливі верстви населення, і хто має його забезпечувати та фінансувати.

Сьогодні, коли соціальний захист перебуває під тиском політики жорсткої економії в Європі, багато хто стверджує, що в країнах, що розвиваються, значення соціального захисту все більше пов'язується з його потенціалом стимулювати продуктивність і сприяти інклюзивному зростанню. Інші відстоюють це з більш моральних міркувань. Різні типи програм соціальної допомоги, які є формою соціального захисту, запроваджені протягом останнього десятиліття, зараз охоплюють понад 150 мільйонів домогосподарств у країнах, що розвиваються, і, за оцінками до одного мільярда людей отримують користь від програм [1].

Поняття «соціальний захист» є загальним терміном для широкого кола політик і програм і часто використовується як синоніми з «соціальним забезпеченням». Однак у своїй Доповіді про соціальне забезпечення у світі Міжнародна організація праці (МОП) зазначає, що термін соціальний захист часто тлумачиться як такий, що має ширший характер, ніж соціальне забезпечення, включаючи, зокрема, захист, який надається між членами сім'ї або місцевою громадою.

У розвинутих країнах і в діяльності МОП соціальний захист включає соціальне страхування (програми внесків, що покривають непередбачені випадки протягом життя та роботи), соціальну допомогу (фінансовані за рахунок податків програми боротьби з бідністю та вразливістю) та програми зайнятості («пасивні» або «активний»).

У дослідницькій статті Британського інституту розвитку заморських країн соціальний захист визначається як «державні дії, вжиті у відповідь на рівні вразливості, ризику та позбавлення, які вважаються соціально неприйнятними в рамках певної політики чи суспільства».

Причини схвалення або просування політики соціального захисту в країнах, що розвиваються, можуть бути різними. Деверо та Сабетс-Вілер припускають, що прихильники соціального захисту діляться на два табори: інструменталісти та активісти [11 с.203]. Інструменталісти зазначають, що крайня бідність і вразливість перешкоджають досягненню цілей розвитку. Вони пропонують створити механізми управління ризиками, які діятимуть лише до тих пір, поки ринок не дозволить приватному страхуванню відігравати більш помітну роль. Активісти вважають крайню бідність і нерівність симптомами структурної нерівності та соціальної несправедливості. Вони бачать «податки добробуту» як необхідний крок до «ідеалу гарантованого «універсального соціального мінімуму», де право виходить далеко за рамки грошових переказів або продовольчих переказів і базується на громадянстві, а не на філантропії» [12 с.56]. Ця точка зору відображає дух підходу, заснованого на правах, згідно з яким ніхто не повинен бути виключений із доступу до соціального забезпечення, незалежно від статі, віку, сімейного стану, етнічного походження тощо.

За словами Франсуа-Ксав'є Мер'єна з Університету Лозанни, соціальний захист був дуже маргінальним питанням у міжнародних дебатах щодо розвитку до початку 1990-х років.¹³ Це вважалося темою для багатих країн і пов'язане з сучасними заробітчанами. Проте МОП ще в 1970-х роках запровадила свої «Стратегії базових потреб», які сприяли соціальній політиці.

Зараз соціальний захист повернувся до порядку денного міжнародного співробітництва в контексті глобалізації та економічної кризи, а також є головним питанням порядку денного після 2019 року. У першому з п'яти «великих трансформаційних змін», на яких має бути зосереджена програма

після 2019 року, Група високого рівня закликає покінчити з крайньою бідністю та заявляє, що «ми повинні розробити цілі, які зосереджені на охопленні відчужених груп, для наприклад, переконавшись, що ми відстежуємо прогрес на всіх рівнях доходу, і забезпечуючи соціальний захист, щоб допомогти людям виробити стійкість до невизначеності життя» .

Стівен Девере та Рейчел Сабетс-Вілер стверджують, що «зростає визнання того, що соціальний захист може бути функціональним для досягнення більших цілей розвитку». 16 У своєму блозі на The Broker Девід Халм, професор досліджень розвитку, вважає «зростання «соціального захисту» в більш ніж 45 країнах, що розвиваються», ознакою того, що «розгортаються прогресивні зміни».

У червні 2012 року майже всі країни-члени МОП підтримали рекомендацію щодо національних мінімальних значень безпеки [17]. У цьому офіційному документі МОП розглядає мінімальний рівень соціального захисту як «визначений на національному рівні набір базових гарантій соціального забезпечення, які забезпечують захист, спрямований на запобігання або пом'якшення бідності, уразливості та соціальної ізоляції».

Статті 22 і 25 Загальної декларації прав людини визнають право на соціальне забезпечення кожного члена суспільства [23]. Цей принцип, з яким мало хто принципово погодиться, не виключає розбіжностей у поглядах щодо того, хто має бути основним бенефіціаром програм соціального захисту та яким має бути їх обсяг. Ніколас Фріланд, незалежний консультант із питань соціального захисту, розрізняє тих, хто підтримує «універсальний» підхід до соціального захисту, і тих, хто підтримує те, що він називає «неоліберальним підходом малої держави» [20 с.96]. Найбільш помітним прихильником універсалістського підходу є МОП, яка сприяє забезпеченню захисту від широкого спектру ризиків протягом життєвого циклу з головною метою не лише боротьби з бідністю, але й подолання нерівності. Маючи на увазі цю фундаментальну мету, МОП рекомендує запровадити «глобальний мінімальний рівень соціального захисту». У цьому контексті також можна

згадати пропозицію Гая Стендінга, професора вивчення розвитку в Школі східних і африканських досліджень Лондонського університету, який пропонує кожному надати базовий дохід [21]. Ця модель є явно універсальною, але має мало шансів на впровадження в найближчому майбутньому. Вона відрізняється від інших моделей тим, що зосереджена не на наданні послуг, а на видачі грошей кожному у вигляді основного доходу.

Світовий банк, з іншого боку, часто розглядається як прихильник підходу малих держав, який «базується на аргументі, що мізерні ресурси мають бути зосереджені на найбідніших (...). Він також базується на переконанні, що «бенефіціари» повинні щось робити в обмін на отримання вигод» [22]. Фріланд згадує програми умовних грошових переказів у Латинській Америці, Ефіопську програму продуктивної безпеки, програму Keluarga Harapan в Індонезії та програму підтримки доходу Benazir в Пакистані як приклади, що базуються на цій ідеї.

За словами Тандики Мкандавайр, професора Лондонської школи економіки та колишнього директора UNRISD, з 1980-х років соціальна політика стала не універсальною, а цілеспрямованою як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються, у рамках загальної зміни поглядів на держава загального добробуту [30 с.30]. Фріланд стверджує що існує важлива різниця між вибором групи та націлюванням на допомогу: «Рішення про націлювання приймається після вибору групи – на цьому етапі ви можете або націлити їх на всіх, або націлити лише на найбідніший серед них» [24]. Армандо Баррієнтос стверджує, що цільова спрямованість є простою необхідністю: «Відбір бенефіціарів не є початком соціальної допомоги. Якщо соціальний захист має допомогти зменшити бідність, тоді ми повинні почати з розуміння того, хто бідний і чому».

У своїй Стратегії соціального захисту та праці на 2012-2022 рр. Світовий банк пропонує, що «добре розроблені, цільові програми соціального захисту та праці можуть доступно допомогти домогосподарствам керувати ризиками перед лицем потрясінь» [26 с.17].

UNRISD заперечує підхід Світового банку, стверджуючи у своїй доповіді «Боротьба з бідністю та нерівністю» за 2020 рік, що Банк «як і раніше стурбований ринковими механізмами забезпечення, доповненими вузькоадресною допомогою для найбільш уразливих» [27]. Відповідно до UNRISD, «ринкові» підходи Банку, включаючи приватизацію охорони здоров'я та пенсійного забезпечення та запровадження плати за медичні та освітні послуги, не сприяли розвитку шляхом створення більш ефективних соціальних систем за нижчих витрат : «Оскільки премії та пільги зазвичай пов'язані із заробітком та індивідуальні, вони, як правило, підкреслюють існуючу нерівність на ринку праці, наприклад різницю в оплаті праці між жінками та чоловіками» [28 с.203]

Це спостереження вказує на більш фундаментальну проблему з програмами соціального захисту в країнах, що розвиваються, які зазвичай охоплюють лише людей, які працюють у формальному секторі. У країнах, де більшість людей намагаються заробляти на життя в неформальному секторі, це за визначенням означає, що лише дуже невелика частина населення має доступ.

З огляду на міжнародні та національні політичні дебати, зрозуміло, що найактуальніші питання при розробці та впровадженні схем соціального захисту такі: на кого вони повинні бути спрямовані, на основі яких критеріїв, за допомогою яких інструментів і які, якщо такі є, умови мають бути додані? «Захищати чи сприяти?» дає деяке уявлення про ці варіанти на практичному рівні шляхом вивчення різних категорій схем соціального захисту: умовні грошові перекази, безумовна соціальна допомога, соціальне страхування, що складається з внесків, і втручання на ринок праці.

Незалежно від того, чи є метою забезпечити загальний соціальний захист чи цілеспрямована підтримка для охоплення найбільш уразливих верств населення, ключовим питанням на рівні політики завжди буде: хто заплатить? У інформаційній записці для Верховного комісара ООН з прав людини Олів'є де Шуттер, спеціальний доповідач ООН з питань права на

їжу, і Магдалена Сепульведа, спеціальний доповідач ООН з питань крайньої бідності та прав людини, стверджують, що модель розвитку підтримується «основними міжнародні інституції підштовхнули держави до скорочення державних витрат» і є причиною відсутності соціального захисту в бідніших державах [29]. Запровадження системи соціального захисту справді є серйозною інвестицією, особливо для бідних країн. Причина того, що так багато людей залишаються поза соціальним захистом, пов'язана не лише з ідеєю, що «бідним людям потрібні стимули для роботи», а й насамперед у тій простій реальності, що фінансові ресурси розподіляються неефективно, якщо взагалі розподіляються.

Однак мало хто заперечуватиме, що держава відіграє ключову роль у встановленні нормативної бази для політики соціального захисту та фінансуванні її програм. Як сказав Френк Хоффер: «Держава має загальний і головний обов'язок забезпечити мінімальний рівень соціального захисту». Подібним чином у звіті UNRISD про соціальну політику зазначено: «Для досягнення загального соціального захисту держава повинна взяти на себе ключові обов'язки щодо забезпечення, фінансування, адміністрування та регулювання програм і установ» [39 с.18] Проте реальність показує, що найбідніші домогосподарства в бідних країнах покладаються на недержавні джерела, такі як родина, громада та релігійні установи, і рідко отримують вигоду від прямої державної підтримки [32 с. 89].

У своїй доповідній записці Олів'є де Шуттер і Магдалена Сепульведа визначають три виклики для впровадження систем соціального захисту на національному рівні. По-перше, внутрішні витрати на запровадження соціального захисту можуть просто перевищувати можливості країн із великим населенням, яке живе в бідності. По-друге, ризик майбутнього зростання вартості надання соціального захисту, спричинений такими потрясіннями, як стихійні лиха, епідемії чи раптова втрата експортних ринків, може зруйнувати національну систему, зокрема для малих країн із низьким рівнем доходу. І по-третє, за підходу до соціального захисту, що

ґрунтується на правах, держава може зіткнутися з судовими позовами, якщо не зможе фінансувати витрати.

Згідно з підрахунками МОП, вартість запровадження соціального забезпечення для всіх бідних верств населення світу становитиме менше 2% світового ВВП [33 с.36]. Але оскільки окремі країни, що розвиваються, стикаються з реальними фінансовими ризиками через запровадження соціального захисту, витрати можуть залишатися серйозною проблемою для отримання широкої політичної підтримки. Схоже, що пропозиція доповідачів ООН створити глобальний фонд, який би допомагав найбіднішим країнам запроваджувати соціальний захист і втручатися, якщо соціальна система країни перенапружується після потрясіння, мало підтримується. Питання, які донори готові зробити, залишається відкритим. У своїй стратегічній структурі Світовий банк передбачає рішення за участю кількох учасників, де держава займатиметься проблемами ринку, але інші гравці, такі як НУО та приватний сектор, також відіграватимуть важливу роль.

Ідея мінімального рівня соціального захисту, розроблена МОП, передбачає базове соціальне забезпечення для кожного і тому відноситься до категорії загального соціального захисту. Це гарантувало б стабільність доходів, таких як пенсії та допомога по безробіттю, а також універсальний доступ до соціальних послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, продовольча безпека та житло.

Мінімальний рівень соціального захисту та менш чітко визначені терміни, такі як базове соціальне забезпечення, часто використовуються як взаємозамінні.

За словами Мігеля Ніньо-Саразуа, наукового співробітника Всесвітнього інституту досліджень економіки розвитку Університету ООН: «Ми вийшли за межі дискусій, які проводилися в 1990-х роках, усі погоджуються, що соціальний захист є важливим як спосіб сприяти інвестиціям у людський розвиток. капітал [35 с.96]. Але, можливо, цей консенсус все-таки не такий сильний. Серед політиків на Заході досі існує

великий опір просуванню соціального захисту в країнах, що розвиваються. Цей опір, знову ж таки, значною мірою спричинений занепокоєнням, що запровадження дорогої програми соціального захисту поставить під загрозу крихку економіку цих держав, оскільки перенаправить обмежені ресурси та може спонукати людей припинити роботу. Водночас спостерігається тенденція відходу від універсальної моделі до моделі, орієнтованої на бідність, яка зосереджується на найбільш нужденних. Це може ускладнити отримання політичної підтримки з боку середнього класу, який може не захотіти платити податки за систему трансфертів, від якої вони не користуються.

Крім того, у той час як соціальний захист просувається в країнах, що розвиваються, суворі програми жорсткої економії завдають серйозного удару по схемам соціального захисту по всій Європі. Це значною мірою тому, що соціальний захист у Європі має зовсім інший масштаб, ніж у країнах, що розвиваються. Як пояснює Ніньо-Сарасуа, люди, які втрачають роботу в Європі, зазвичай отримують близько 80% своєї попередньої зарплати – хоча це суттєво різниться в різних країнах – тоді як у країнах, що розвиваються, вони отримують щонайбільше близько 30%. Залишаючи осторонь гарячу та ідеологічну дискусію, що точиться в США щодо «Obamacare», здається, обговорюється не необхідність базового соціального захисту для найбільш уразливих верств населення, а його обсяг і масштаб.

2.2. Особливості соціального захисту сьогодення в Україні

Система надання соціальних послуг громадянам в Україні є складною підсистемою загальної структури органів державного управління. Центральним органом цієї системи є Міністерство соціальної політики України, яке відповідає за формування та впровадження державної політики у галузі соціального захисту населення.

Українська система соціального захисту включає широкий спектр соціальної допомоги, страхування, пільг, субсидій, що охоплює приблизно

19-22 мільйони людей в країні. Система соціального та пенсійного забезпечення України зазначила значні зміни і реформи [1] у 2003, 2010 та 2014-2015 роках. За даними Світового банку[2] та Міжнародної організації праці (МОП)[3], фактично 73% населення[4] зараз прямо чи опосередковано користуються програмою соціального захисту, особливо люди похилого віку, інваліди, великі сім'ї, жертви війни чи ветерани. .

Міністерство соціальної політики України є національним органом, відповідальним за надання понад 30 різних грошових виплат, у тому числі залежних від доходів, [5] особам, які відповідають особливим критеріям уразливості та права, зокрема малозабезпеченим, безробітним та іншим. Програми включають пенсійні виплати, субсидії по безробіттю, допомогу на житло для внутрішньо переміщених осіб (Єдопомога) та програми перевірки доходів, такі як Гарантований мінімальний дохід і Програма субсидій на житло та комунальні послуги.

Національні програми соціального захисту нещодавно були розширені та продовжували адаптуватися шляхом горизонтального (для ВПО тощо) та вертикального розширення (для періоду тощо), а також шляхом надання екстреної допомоги та допомоги у відповідь на внутрішнє переміщення під час конфлікту в Донецькій та Луганській областях та анексії Криму у 2014 році до втрати доходів від пандемії COVID-19 і значного зростання гуманітарних потреб під час поточного конфлікту.

Початок конфлікту в Україні в лютому 2022 року спричинив безпрецедентну гуманітарну кризу, яка мала руйнівний вплив на населення, інфраструктуру та економіку країни, що призвело до тисячі втрачених життів і друге за величиною переміщення в Європі за час Другої світової війни. Відповідно до останніх даних УВКБ ООН за 2023 рік [8], наразі в Україні переміщується понад 5 мільйонів українських біженців та 6,2 мільйона внутрішньо переміщених осіб (з яких 57%, як повідомляються, жінки) і дівчата та майже 20% людей похилого віку). Через конфлікт 17,7 мільйонів

людей (з них 54% — дівчата та жінки) потребують захисту, притулку та їжі, а приблизно 11,1 мільйона людей відчують нестачу їжі всередині країни.

Таблиця 2.1

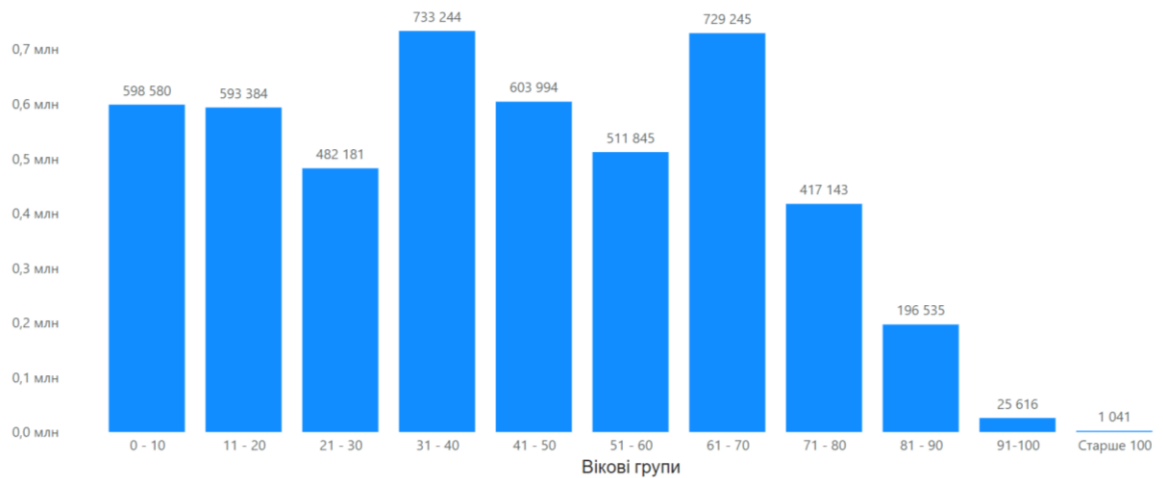
Статистика по внутрішньо переміщеним особам

Назва області	Кількість, осіб
Вінницька	171 560
Волинська	55 515
Луганська	276 929
Дніпропетровська	451 975
Львівська	241 228
Донецька	528 392
Полтавська	213 906
Житомирська	101 874
Закарпатська	144 861
Запорізька	206 087
Івано-Франківська	134 899
Київ	376 861
Київська	332 508
Кіровоградська	92 978
Севастополь	42
АР Крим	23
Миколаївська	118 796
Одеська	217 857
Рівненська	55 491
Сумська	80 751
Тернопільська	80 517
Харківська	470 768
Херсонська	33 758
Хмельницька	142 183
Черкаська	155 148
Чернігівська	71 375
Чернівецька	87 351

Джерело: складено автором за даними [2; 19].

Що ж стосується вікових груп, то дані наведені на малюнку 2.1

Вікові групи внутрішньо-переміщених осіб

Джерело: складено автором за даними [6; 69].

Після війни у 2022 році Світовий банк, уряд України та Європейська комісія оцінили та повідомили [9], що сектор соціального захисту та засобів для забезпечення зазнав збитків на суму 50,6 мільярдів доларів США, пов'язаних головним чином із втратою робочих місць, скороченням доходів домогосподарств від заробітної плати, вищий рівень бідності та нижча доступність базових потреб, включаючи енергію та їжу. Приблизно 20,6 мільярдів доларів США необхідно для відновлення програми соціального захисту та соціальних виплат, а також для збільшення видатків на існуючі соціальні програми. Очікується, що це допоможе вирішити назавжди питання про втрачені робочі місця, повернути втрачену робочу силу та надати різні гранти на підтримку мобільності, облаштування та інші пільги. В якості короткострокового заходу гуманітарні організації надають 3-місячну багатоцільову грошову допомогу ВПО та населенню, яке постраждало від конфлікту, щоб покрити основні потреби, за потребами у житлі та притулку або спеціальної підтримки, пов'язаної із захистом, яка підтримується іншими способами. Потрібен додатковий аналіз, щоб зрозуміти, як МРСА доповнює поточний соціальний захист і як можуть відбутися переходи, щоб

забезпечити доповнення та коригування програми соціального захисту в довготривалій перспективі.

ВПП відновила свою операційну діяльність в Україні в лютому 2022 року, раніше займаючись в країні та згортаючи операції. ВПП зосереджена на задоволенні гуманітарних потреб постраждалого від кризи населення по всій країні, в тому числі на основі забезпечення національної системи соціального захисту, надання продовольчої та грошової допомоги 3 мільйонам осіб на місяць у зимові місяці, підтримка відновлення постачання мережі, зміцнення системи харчування та забезпечення шкільних. харчуванням постраждалих від кризи школярів та надання послуг гуманітарним партнерам і партнерам у сфері розвитку.

Прагнучи охопити більшу кількість людей, які її потребують, гуманітарною підтримкою, WFP тісно співпрацювала з MoSP на ранньому етапі, щоб використовувати елементи існуючих державних систем в Україні для підтримки тих, хто потребує соціальної допомоги. Це включало надання підтримки постраждалому від конфлікту населенню через гуманітарні грошові перекази та допомогу на основі ваучерів, які доповнюють заходи соціального захисту. Співпраця з MoSP дозволила ВПП швидко збільшити надання життєво необхідної грошової допомоги та відповідну кількість одержувачів (приблизно від 170 000 до 670 000 осіб) за лічені тижні. До грудня 2022 року ВПП досягла важливого рубежу, надавши гуманітарні грошові перекази на суму 400 мільйонів доларів США, які доповнюють урядову допомогу та послуги з березня 2022 року для сімей, переміщених через війну, які шукають безпеки по всій країні.

Зусилля оновлення та зміцнення національної системи соціального захисту розпочато у відповідь на пандемію COVID-19 через процес оцифровки та оновлення даних бенефіціарів, які спираються на тривалу реформу, яку підтримують учасники, зокрема СБ, ПРООН та ЮНІСЕФ. Однак ці зусилля не були завершені до моменту початку конфлікту, тому потребували подальшого оновлення. Центр обробки даних MoSP керує

ключовими соціальними послугами, субсидіями та пільгами для надання послуг різним верствам населення протягом усього життєвого циклу. Соціальна допомога надається через понад 15 окремих інформаційних систем, реєстрів та баз даних бенефіціарів, які є застарілими та дуже децентралізованими. З 2020 року ці існуючі державні інформаційні системи об'єднуються через Єдину інформаційну систему соціальної сфери (ЄІССС), спільну ініціативу Мінцифри та Міністерства цифрової трансформації України щодо уніфікації, централізації та цифровізації системи розміщення даних приблизно 20 мільйонів людей, які підтримують державну підтримку. . У лютому 2022 року, до початку конфлікту, UISSS було успішно запущено в трьох регіонах [11], з обмеженнями можливостей і ресурсів, які виникли з початку конфлікту. Таким чином, оцифрування віртуальних соціальних послуг та онлайн-виплати соціальних виплат займає важливе місце в порядку Мінсоцполітики та Мінекономрозвитку, включаючи розробку та вдосконалення платформи ЄІССС , ДІА [12] та платформи е-Дорогога [13]. Очікується, що ці системи спрощують процес реєстрації громадян України, звернення за пільгами, перевірку відповідності вимогам та надання прав за рахунок підвищення ефективності, прозорості та підзвітності соціальних послуг у цілому.

ВПП підтримує MoSP у його зусиллях щодо людей, які найбільше потребують допомоги, та забезпечення ефективного надання гуманітарної допомоги урядом та гуманітарними організаціями, доповнюючи зусилля через систему соціального захисту. Ці спільні зусилля з MoSP, завдяки підтримці ВНА та FCDO, спрямовані на сприяння зміцненню UISSS та сприяння адаптації системи соціального захисту для кращого реагування на кризу, щоб дозволити громадянам живо та більш спрощено взаємодіяти з державними інституціями, які пропонують отримувати оновлену інформацію про потреби своїх громадян, включаючи аналіз вразливості та доступу до існуючої соціальної допомоги.

Завдяки цим зусиллям ВПО може оновлювати інформацію та нове місце переміщення, а також завантажувати свої довідки та документи онлайн через додаток ДІА в режимі реального часу. Для тих, хто не володіє цифровою грамотністю або має проблеми з нею, вони також можуть це зробити в офісах Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП). Це зменшило: (1) потребу ВПО фізично зареєструватися в місцевих офісах МСП, куди вони щось давно переїхали (і скасовувати себе з офісів, де вони були спочатку зареєстровані), та (2) час і ресурси, залучені для обробки документообігу. Це також гарантує, що найбільш уразливі верстви населення можуть частіше отримувати інформацію про нові та існуючі соціальні послуги та допомогу, на які вони можуть мати право, а також мати можливість подавати заявки та контролювати ці соціальні виплати від уряду більш ефективним, надійним, зручним, безпечним і прозорим способом. Співробітники MoSP також навчаються новим функціям, які знаходять на стадії розробки, щоб підтримати людей, які найбільше потребують.

Продовжуються зусилля з MoSP щодо підвищення реагування на шоки та адаптації системи соціального захисту шляхом цифровізації та централізації ЄІССЗ. Очікується, що ця система покращує взаємодію громадян з державними службами в режимі реального часу та посилює суспільний договір. Люди, які є найбільш уразливими, постраждалими від конфлікту та переміщеними особами, повинні оновити свою інформацію, статус, місце проживання та вразливість, а також розуміти свою правомочність на інші права тощо з підвищеною ефективністю та точністю, а також із скороченням паперової роботи. У свою чергу, гуманітарні організації, які мають угоду про обмін даними з МПЗ, можуть отримувати оновлену інформацію для підтримки людей, які найбільше потребують допомоги, за допомогою е-Допомоги, забезпечуючи при цьому суді дотримання законів про конфіденційність даних та конфіденційність персональних даних, внесення дублювання та посилення взаємодоповнюваності.

Надалі ВПП продовжувати підтримувати зусилля MoSP щодо покращення функціонування Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги та Єдиного державного реєстру отримувачів житлових субсидій, а також оцифровування допомоги людям з інвалідністю.

Зусилля й надалі зосереджуватися на підтримці, щоб зробити національну систему соціального захисту більш адаптивною та чутливою до поточної кризи, включаючи інвестиції у зміцнення сприятливості підтримати людей, які постраждали від кризи, і гарантувати, що вони повинні задовольняти свої потреби в умовах інклюзивності, безпеки та гідності. . спосіб. Крім того, зусилля ВПП також будуть зосереджені на вдосконаленні продовольчих систем, підвищеній стійкості та здатності реагувати на удари, а також, на більш значному та стійкому впливі на довгострокове зміцнення системи. Таким чином, ВПП також продовжувати співголоувати разом з ЮНІСЕФ у травневій групі соціального захисту робочої групи грошових коштів, як це робиться з 2022 року, для сприяння технічним та оперативним зобов'язанням між учасниками для забезпечення кращого зв'язку гуманітарної грошової допомоги із системами соціального захисту та доповненням до них. . Ці дії узгоджені та спрямовані на внесок у Перехідну рамкову програму ООН в Україні, яка підтримує модернізацію критично важливої державної інфраструктури та послуг, включаючи соціальний захист, а також у Національний план відновлення Уряду України, який робить наголос на стійкість, відновлення, модернізацію та зростання, залучення людського капіталу, підвищення якості життя та модернізація соціальної інфраструктури для вирішення поточної ситуації та підтримки людей, економіки та країни в період після та відновлення конфлікту.

Нинішній конфлікт загострював проблеми з охопленням найбільш уразливих верств населення національними соціальними виплатами та послугами, а також з достатністю допомоги, що надається, особливо у важкодоступних районах. Потреба в реформуванні та підтримці соціальної політики зараз стала гострою. на те, що значні обсяги фінансування та

ресурсів все частіше надаються донорами розвитку через пряму бюджетну підтримку українського уряду, це зосереджено на зусиллях з відновлення, щоб гарантувати, що ключова інфраструктура та національні установи продовжуватимуть працювати на поточному рівні. Потрібні додаткові спроби розглянути та запровадити важливість реформ для підвищення адекватності, охоплення, комплексності та ефективності цих програм і соціальних виплат[14]. Зміни в розмірі допомоги та її охопленні законодавчо прив'язані до прожиткового мінімуму, податків і соціальних виплат, а також до встановлених рівнів заробітної плати державних службовців, судових зборів, соціальних виплат та інших виплат[15]. Таким чином, їх зміна вимагала законодавчого процесу та була складною в поточний час обмеження ресурсів.

Таким чином, будь-яка подальша адаптація програми соціального захисту потребуватиме додаткових фінансових інвестицій, технічної підтримки та кадрових ресурсів. Вони знадобляться для перегляду законодавчої бази, впливу на зміни реальної вартості життя, реформи реальної вартості та інших наслідків, щоб допомогти задовольнити потреби різних людей, беручи до уваги конкретні вразливі місця, створені поточною реальністю та новим контекстом. . Гуманітарна допомога є і продовжуватиме доповнювати соціальні виплати, поки триватиме конфлікт, що допоможе забезпечити задоволення деяких основних потреб постраждалих від конфлікту, переміщених осіб та інших уразливих груп населення. Однак необхідно терміново вирішити питання довгострокового обмеження та адекватності соціальної виплати, а також здатність існуючої системи реагувати на шоки.

РОЗДІЛ 3

ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Удосконалення політики соціального захисту в умовах війни є важливим, оскільки має стратегічне значення для вдосконалення державного управління та становить ключову основу реалізації стратегічної політики держави в контекст війни. Питання побудови системи соціального захисту є ключовим для України. Внаслідок бойових дій значна частина населення втратила роботу, житло і опинилися в скрутному становищі.

Для того, щоб подолати такі негативні наслідки, необхідно реалізовувати ефективну державну політику, спрямовану на подолання міграційних хвиль та усунення негативного соціального ефекту. Розбудова інфраструктури та правовий механізм забезпечення слугуватимуть основним засобом та інструментом реалізації державної політики, спрямованої на стабілізацію внутрішнього середовища. Крім того, в нинішніх умовах увагу слід звернути увагу на розвиток дипломатичного співробітництва та залучення міжнародних донорських організацій для активної участі, оскільки питання міграційних хвиль є стратегічно важливим аспектом на міжнародному рівні. Можливість використання фінансування міжнародних організацій служить чинником подолання та стримування розвитку негативного соціального ефекту [17 с.95]. Такий механізм має стати посиленням корпоративного сектору, який може впливати на внутрішні процеси в державі через часткове делегування соціального захисту. Ця практика користується популярністю в розвинених країнах. Зокрема, запровадження субсидій на оплату комунальних послуг та кредитування малозабезпечених верств населення може стримувати розвиток негативних процесів всередині країни. Забезпечення військової допомоги Україні є ключовим засобом подолання негативного соціального ефекту. Забезпечення демократичних свобод має бути прикладом територіальної цілісності країни.

Розглядаючи досвід України, слід мати на увазі, що лише активна соціальна політика держави може вирішити проблему внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Заходи, спрямовані на досягнення економічної стабільності, повинні включати, в першу чергу, використання інструментів для поліпшення можливостей зайнятості, забезпечення житла, отримання додаткових соціальних вигід та забезпечення спеціальної реабілітації та психологічної допомоги. Ситуація в Україні є унікальною, оскільки, окрім економічних чинників переміщення, існує загроза військових дій та неможливість повернення додому. Тому більшість людей опинилася в складній ситуації. У таких обставинах ключовими принципами є створення центрів реабілітації та використання міжнародних організацій-донорів для надання допомоги найбільш постраждалим, таким як великі сім'ї, громадяни з низьким доходом і т.д. Застосування таких політик може тимчасово покращити якість соціального захисту в часи війни [31 с.20].

Проте основною метою запобігання руйнівному розвитку соціальної ситуації в Україні є отримання допомоги від європейських країн, оскільки зовнішня підтримка може допомогти подолати негативні соціальні явища в довгостроковому плані. Значна частина видатків бюджету, приблизно 90%, спрямовується на військово-промисловий та оборонний комплекс, що є основним. Тому подолання проблем соціального захисту та покращення якості його впровадження повинно здійснюватися за участю волонтерів, частково через корпоративну соціальну відповідальність та міжнародне партнерство у вирішенні цієї проблеми. Використання дипломатичних відносин може позитивно позначитися на стані соціального захисту в Україні. Реалізація такої політики стимулюватиме використання пільг і спеціальних виплат, як це робиться в більшості країн Європи для допомоги біженцям. Однак їх розглядають як мігрантів, а не ВПО, тому в Україні пропонується використовувати тимчасове житло та притулок з подальшою міграцією до Польщі, Німеччини чи будь-якої іншої країни, яка може взяти на себе відповідальність за соціальну політику [27 с.75]. Нажаль, наразі

Україна не здатна впоратися із тягарем міграційних процесів, і використання публічних коштів недостатнє для задоволення всіх потреб та надання якісної медичної допомоги та психологічної підтримки ВПО. Значна частина ВПО, особливо жінки, мігрує за кордон. Україна створює умови для подальших можливостей зайнятості та використовує якісні інструменти для підтримки постраждалих від війни. Наприклад, країна реалізує проект з відновлення інфраструктури та створення спеціальних робочих місць із мінімальною зарплатнею.

Проблемою реалізації державної соціальної політики є велике навантаження на реабілітаційні центри та органи соціальної політики, а також тиск на центри зайнятості, оскільки значна кількість ВПО потребувала житла, роботи та певних підтримка першого періоду життя в новому регіоні. Крім того, відшкодування збитків, завданих війною або втратою житла внаслідок бойових дій є проблемою, яка лягає значним тягарем на органи місцевого самоврядування та центри соціальної політики. Крім того, падіння економіки перевищило 50 %. спричиняє значні коливання на ринку праці та ускладнює пошук роботи для ВПО. Цей фактор стимулює активна участь держави в реалізації соціальної політики щодо подальшого забезпечення життєдіяльності ВПО [9 с.98].

Важливою практикою є досвід країн ЄС соціальний захист ВПО, оскільки вони зіткнулися зі значною міграцією хвилі перед війною в Україні. Загальна ситуація з міграційними процесами погіршується і потребує термінового вирішення. Це матиме стратегічний вплив на загальну макроекономіку стабільності державної політики та буде пріоритетним для забезпечення ефективного економічного розвитку в майбутньому.

Крім того, Німеччина створила спеціалізовані установи які проводять безкоштовне навчання німецької мови для подальшого працевлаштування. Слід також мати на увазі, що в деяких країнах Європи спостерігається значний дефіцит робочої сили, т.к свідчить досвід Угорщини та Румунії. Тому подальша міграція до цих країн може стати можливим вирішенням

проблеми працевлаштування. Україна створює умови для подальших можливостей зайнятості та використовує якісні інструменти для підтримки тих, хто постраждав від війни. Наприклад, країна реалізує проект з відновлення інфраструктури та створення спеціальних робочих місць із мінімальною зарплатнею. Важливим фактором зменшення фінансового тягаря є скасування обов'язку сплати комунальних послуг під час воєнного стану, що допомагає частково поліпшити фінансове становище ветеранів і бійців. Крім того, деякі програми надають допомогу та соціальні вигоди. Незважаючи на негативні наслідки військової агресії, проблеми ветеранів і бійців частково вирішуються і мають позитивні тенденції до повного вирішення. Однак через зміну географічного центру робочих місць і економічного розвитку в Українському корпоративному ринку виникає значна нерівновага. Більшість західних регіонів використовують свій економічний потенціал для диверсифікації корпоративних діяльностей, яка входить на зовнішні ринки сировини. Проте цей розвиток сповільнює розвиток власного економічного простору України та містить негативні тенденції для подальшої стабілізації макроекономічної стійкості. Використання допомоги від Світового банку та Сполучених Штатів може допомогти вирішити потреби оборонного сектору та сприяти покращенню фінансового стану та соціального захисту в межах країни. Проте необхідність вирішення проблеми ВПО залишається невідкладною та важливою, і це можливо лише при впровадженні ефективної державної соціальної політики та активної участі держави в цьому процесі.

Уряд України також стикається з цією проблемою і використовує внутрішню політику для забезпечення стабілізації цього питання. Ефективним заходом є створення мобільних центрів для ВПО, які надають першу допомогу, відновлення втрачених документів та основну психологічну допомогу. Впровадження такої політики може частково стримати негативний соціальний ефект, але найефективніше буде будувати такі центри в Західних та Центральних регіонах України. Суть таких заходів полягає в тому, що

більшість ВПО розташовані в цих регіонах і потребують якісної фінансової, юридичної та психологічної допомоги для забезпечення їхньої подальшої функціонування в державі. Також потрібно враховувати питання викрадення дітей, що загрожує розвитку людського капіталу та демографічній політиці країни [6 с.96].

Подолання наслідків війни - це окремий фронт боротьби та вимагає уваги від української громади. Посилення ролі корпоративного сектора відіграє важливу роль у забезпеченні ефективної соціальної політики для ВПО. Корпоративна соціальна відповідальність може допомогти створювати нові робочі місця та залучати додатковий капітал від бізнесу для допомоги ВПО. Враховуючи ці особливості та роль корпоративного сектора у політиці соціального захисту, уряд створив ініціативи з метою допомоги та розвитку корпоративного сектора.

Ключовим напрямком є створення грантової політики та можливості використання державного фінансування для запуску малих чи середніх підприємств. Фінансові умови найбільш сприятливі для підприємців і стимулюють створення нових робочих місць та подолання негативного соціального ефекту. Також скасовано оподаткування та податкові платежі, що полегшило тягар на корпоративний сектор, забезпечивши його функціонування та здатність працювати в умовах військової загрози. Ця політика уряду має стратегічне значення і підкреслює корпоративну соціальну відповідальність, оскільки державні агентства не можуть впоратися з великою кількістю ВПО [9], яка становить майже 5 мільйонів. Використання корпоративного сектора для забезпечення ефективності державної соціальної політики буде ключовим і може допомогти стабілізувати загальну ситуацію.

Практика розвинених країн ЄС показує, що використання механізму надання пільг ВПО повинно базуватися на тимчасовому періоді, щоб дати їм адаптуватися до нового оточення та знайти подальшу зайнятість. Зазвичай така допомога надається протягом двох або чотирьох кварталів, що

визначається внутрішньою політикою держави та може надати ефективну допомогу в подоланні негативних наслідків війни.

Важливим рішенням сектору громадського сектора було впровадження субсидій на житло, оскільки ця політика дозволяє зберігати накопичений капітал та часткову фінансову підтримку ВПО в нових областях. Крім того, впровадження такої політики надає можливість поліпшити майбутню політику уряду з пільг та виплат. Однак це може бути недостатнім в цілому, оскільки економічна ситуація в країні повинна значно покращитися для підвищення рівня життя населення.

Інфляція та збереження фінансової системи країни залишаються викликами для функціонування соціоекономічного простору. У зв'язку з російським нападом на фінансові установи в Україні відбулися певні оперативні порушення, які вже були вирішені до 2023 року за допомогою інноваційних технологій [5 с.20]. Однак для забезпечення ефективної соціальної політики стабілізація та безпека фінансової системи повинні бути в основних інтересах держави, оскільки це безпосередньо впливає на хід подальших подій в Україні.

ВИСНОВКИ

Соціальний захист населення у військовий час є надзвичайно складною справою. Водночас вразливі категорії населення найбільше страждають від наслідків війни. З самого початку повномасштабного вторгнення Росії уряд України зміг ефективно забезпечити соціальні виплати та роботу соціального сектору. Звісно, для найбільш вразливих категорій населення, людей з інвалідністю, людей старшого віку війна мала особливо тяжкі наслідки, але масштаб катастрофи міг бути набагато більшим. На щастя, цього вдалось уникнути.

На основі даних Індексу реформ, а саме оцінках реформ, запроваджених з лютого 2022 року по червень 2023 року у сфері соціального захисту, яка включає пенсійне забезпечення, ринок праці та допомогу безробітним, соціальні виплати для вразливих категорій населення, соціальні послуги.

Більшість змін соціальної політики мали на меті адаптувати соціальну політику держави до нових воєнних реалій, переосмислити вразливі категорії населення та врахувати значну кількість вимушено переміщених осіб (ВПО) та біженців. Проте відбулись і довгоочікувані важливі зрушення. Так, Україна нарешті впроваджує Єдину інформаційну систему соціальної сфери (ЄІССС), яка об'єднує всі ділові процеси в соціальній сфері. Це забезпечить кращий контроль виплат і полегшить отримання різних видів соціальної підтримки громадянами. ЄІССС також передбачає обмін інформацією між органами влади, такими як Міністерство соціальної політики, Пенсійний фонд, Міністерство юстиції, Міністерство цифрової трансформації України, Державна податкова служба, щоб забезпечити надання необхідної допомоги громадянам. Розширення цифровізації соціальної сфери полегшує доступ до неї, коли отримати довідку чи подати заяву на соціальну допомогу можна у своєму телефоні. Поки це працює лише для окремих послуг, проте їхній перелік розширюється.

З початку повномасштабної війни держава запровадила нові види соціальних допомог для військових. Мова про додаткові виплати для бійців, можливості лікування та реабілітації в Україні та за кордоном, а також пільгові програми кредитування на придбання житла.

Один із найперших видів виплат, які уряд запровадив на початку повномасштабної війни, — надбавки для військових Сил Спеціальних Операцій ЗСУ. Вони розповсюджуються на всі військові посади, окрім військовослужбовців строкової служби, та становлять від 6,2 до 12,4 тис. грн (тобто 50-100% від п'ятикратного розміру прожиткового мінімуму станом на 1 січня 2022 року) залежно від посади, яку обіймає військовий.

З 28 лютого 2022 року уряд також запровадив надбавки для військовослужбовців ЗСУ, Служби безпеки, розвідки, прикордонної служби та інших відомств. Спершу порядок передбачав дві додаткові виплати: для військових, які виконували бойові завдання та воювали на фронті, — до 100 тис. грн у розрахунку на місяць залежно від часу залученості до виконання таких завдань та 30 тис. грн — для інших військових. Вже у березні 2022р. виплати розширили на строковиків та військових Державної кримінальної виконавчої служби, згодом — на військових, які перебували на лікуванні, полонених, окрім тих, хто здався в полон добровільно, та загиблих внаслідок поранень.

Хоча загалом підтримка військових суттєва, вони та їхні родини все одно залишаються одними з найбільш вразливих груп і потребують не лише грошових виплат, але і юридичної, психологічної підтримки, а також соціального супроводу. При цьому кожен випадок — індивідуальний, і в кожному з них необхідно враховувати фактичні потреби військового чи його родини. Однак законодавство, яке регулює надання такої підтримки, відсутнє або не виконується належним чином через брак фахівців, а тому потребує комплексного оновлення. Недостатньо надати право на допомогу, потрібні зусилля, щоб ця допомога (часто дуже необхідна) насправді була надана.

Під час війни зміни політики у сфері надання соціальних послуг були спрямовані на врахування воєнного стану, ситуацій, коли можуть бути втрачені дані реєстрів або документи, щоб люди могли продовжувати отримувати соціальні послуги, незважаючи на зміну місця проживання, надавачі послуг могли отримати компенсацію за надану послугу. Запроваджена можливість екстреного надання кризових соціальних послуг протягом одного дня лише на підставі заяви. Спрощено вимоги до надавачів соціальних послуг на час воєнного або надзвичайного стану – допускається залучення до надання послуг працівників і волонтерів, які не мають документів, що підтверджують їхній фаховий рівень. Органи місцевого самоврядування мають право самостійно визначати особливості організації та надання соціальних послуг в умовах воєнного стану.

Наразі зусилля уряду спрямовані на підвищення якості та обсягів соціальних послуг, а також зміни підходу до надання соціальних послуг. Соціальна допомога – це не лише грошові виплати. Метою допомоги має бути подолання складних життєвих обставин. Для цього потрібен комплексний підхід, коли соціальний працівник визначає, якої допомоги потребує людина, а далі за необхідності задіюються різні служби та заклади, наприклад, служби соціального захисту, заклади освіти, служба зайнятості, центри юридичної допомоги тощо. На даний момент інтегроване надання соціальних послуг у територіальних громадах в Україні практично відсутнє.

У майбутньому потреба в соціальній підтримці зростатиме, а коштів у держави обмалъ, адже значні руйнування потребують грошей на відновлення, а знищені підприємства на сході і півдні більше не можуть платити податки. Отже, треба знаходити більш ефективні методи підтримки. Один із першочергових напрямів роботи — запровадження єдиного реєстру отримувачів соціальної допомоги та кращий контроль виплат. Кроки у цьому напрямі вже відбуваються завдяки створенню Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, але процес іще триває. Інтегрований підхід до надання соціальних послуг та їх поєднання з наданням грошової соціальної допомоги

має більш ефективно допомагати людям долати складні життєві обставини — інколи для цього потрібні не прямі виплати грошей від держави, а кар'єрне консультування, перенавчання, якісна реабілітація у медичних закладах чи спільноти психологічної підтримки.

Для збільшення зайнятості також потрібен інтегрований підхід, що дозволить залучати до робочої сили якомога більшу кількість людей. Вікова, статева та всі інші види дискримінації мають відійти у минуле. Варто пам'ятати, що різні вразливі групи населення потребують різних заходів політики. Наприклад, для залучення до зайнятості людей з інвалідністю потрібні можливості перенавчання, соціального супроводу при працевлаштуванні та можливості безбар'єрного пересування. І все це має існувати не на папері. Враховуючи, що велика частина населення працездатного віку та дітей виїхала з України, збільшення економічної активності населення та надання можливості працювати якомога більшій кількості людей буде дуже важливим для відновлення країни. Кардинальних реформ на ринку праці на даний момент не відбувається.

Також невизначеним залишається майбутнє пенсійної системи. Виїзд великої кількості людей з України погіршив і так несприятливий демографічний прогноз. Впровадження обов'язкової накопичувальної системи, незважаючи на прихильників, зустрічає нищівну критику багатьох експертів через відсутність ринку цінних паперів та можливості інвестувати кошти пенсійних фондів. Це замкнене коло не вдалося розірвати протягом двох десятиліть, а тепер ситуація ще більше ускладнилася.

У найближчому майбутньому Україні потрібні ефективні методи соціальної підтримки, які базуватимуться на реальних даних і потребах вразливих груп: матеріальна допомога для найвразливіших соціальних груп, заходи з фізичної та психологічної реабілітації тощо. Для збільшення зайнятості та стабільності пенсійної системи потрібні реформи на ринку праці. Ці зміни необхідні для відновлення України та потребують усвідомлення та підтримки з боку держави, громадськості та бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балтачєєва Н.А. Стратегія розвитку системи соціального захисту населення в Україні. Економіка промисловості. 2022. № 1-2. С. 302–309 4.
2. Баранник Л.Б. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення: теоретичний аспект. Вісник ДДФА. Економічні науки. 2014. № 1. С. 8-15 «Закон України про соціальні послуги. » Верховна Рада України, zakon.rada.gov.ua/
3. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. Наукові записки, вип. 21. Політичні науки, С.41-44.
4. Національна служба соціальних служб України, nssu.gov.ua/
5. «Порядок організації надання соціальних послуг. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 587.» Верховна Рада України, zakon.rada.gov.ua/
6. Флорескул Н. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету, №2, 2009, С. 34-46.
7. «Екстрена немедична допомога: мультидисциплінарні мобільні бригади ЮНІСЕФ вже допомогли понад 80 тисячам українців». Prostir, www.prostir.ua/
8. Стратегія та засоби конвергенції систем соціального забезпечення України та ЄС у процесі європейської інтеграції : монографія за ред. Т. Г. Васильціва, Р. Л. Лупака. Львів, ННВК "АТБ" Видавництво, 2018
9. Миськів Г.В., Чапляк Н.І., Григоришин Н.О. Фінансування соціальної сфери в умовах децентралізаційних змін. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. 2018. Вип. 2. С. 82-90.
10. Міщенко Д.А., Міщенко Л.О. Удосконалення фінансування соціальної інфраструктури в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 22.

11. Нікілева Л.О. Порівняльна характеристика фінансових моделей соціального забезпечення та захисту населення в Україні і світі. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2011. № 3 (48). С.76-82.
12. Колосок А.М. Соціальний захист населення Волинської області: реалії та перспективи. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 12. С. 267-273.
13. Кропивницький М.О. Про поняття джерел фінансування соціального забезпечення. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2016. № 850. С. 39-47.
14. Кудінова М.М., Варук В.В. Проблеми фінансування соціального захисту населення в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 4. С. 460-463.
15. Лисяк Л.В. Роль державного бюджету у зміцненні доходів Пенсійного фонду України. Вісник Дніпропетровського університету. 2016. Вип. № 10/1. Т. 24. С. 38-45.
16. Лисяк Л.В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: проблеми та перспективи. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2017. С. 23-30.
17. Лободіна З.М. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні. Вісник ТНЕУ. 2014. № 3. С. 7-19.
18. Макарова О.В. Державні соціальні програми : теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки. Київ : Ліра-К, 2004. 328 с. 38. Мальований М.І. Оцінка бюджетного фінансування соціального забезпечення в Україні. Вісник соціально-економічних досліджень. 2020. № 1 (72). С. 116-135.
19. Мальований М.І. Теоретичні основи забезпечення соціального захисту. Формування ринкових відносин в Україні. 2012. № 5/1(132). С. 174-185.
20. Мальований М.І. Фінансові аспекти функціонування системи соціального захисту населення в Україні : м-фія. Умань : СПД Сочінський, 2016. 496 с.

21. Огінська А.Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. Економіка та держава. 2018. № 4. С. 131-136.
22. Роледерс В.В., Кукель Г.С. Проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та шляхи їх подолання. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 10. С. 49–54. 53.
23. Рудик В.А. Соціальний захист громадян: про питання понятійнотермінологічного складу в теорії та практиці. Підприємництво, господарство і право. 2006. № 3. С. 100.
24. Руженський М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі економіки України : м-фія. К.: ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с. 55.
25. Сидор І.П. Бюджетне забезпечення соціального захисту населення: теоретичні аспекти і вітчизняна практика. Ефективна економіка. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4298>.
26. Соціальний захист населення України : статистичний збірник. Державний комітет статистики України. К., 2016. С. 11-12. 57.
27. Співак Я. О. Соціальний захист населення: міждисциплінарний аспект. Intellectual Archive. 2018. № 2 (7)
28. Степанова О.В. Фінансування соціального захисту в умовах децентралізації: зарубіжний досвід та національні реалії. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 22. С. 73-79.
29. Тищенко О.В. Досвід соціального забезпечення населення в провідних країнах Європейського союзу. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Вип. 2. С. 76-81.
30. Хомутенко А.В. Проблематика управління державними бюджетними та позабюджетними фондами грошових коштів в Україні. Економіка та держава. 2018. № 3. С. 60-66.
31. Шаманська Н. Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог: сучасний стан і пріоритети. Галицький економічний вісник. 2013. № 2 (41). С. 43-48.

32. Шиліна Г.М. Фінансування соціального захисту населення України: джерела, форми та методи : дис. канд. ек. наук / Шиліна Ганна Миколаївна. Маріуполь, 2015. 212 с.
33. Яфінович О.Б. Особливості фінансування системи соціального захисту населення в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. № 12. С. 195-199